



# ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

## פסחים מ"ז עמוד א'

**בגמ', שני ימים טובים של ראש השנה נאכל לשבת לאחד עשר וכו'.**

א. פירש"י: "חלו בחמישי וששי, כגון שבאו עדים מן המנחה ולמעלה, דתנן (ר"ה ל'): נוהגים אותו היום קודש ולמחר קודש, **נאפה ברביעי בשבת**, ונאכל בשבת שניה לאחד עשר". ומקשה רש"י, דלכאורה כשר"ה חל ביום חמישי, הרי השבת שלאחריו יוכ"פ ולחם הפנים יאכל רק למחרת ביום השנים עשר, ולכן מבאר "והוא שבת לא יום צום הוא, דכשהיו באים עדים לאחר המנחה היו עושין אלול מעובר, ומונין מיום שני כדאמרין שלא היו מקבלין את העדים לקדש בו ביום אלא אם כן באים קודם המנחה", והיינו דאליבא דהאמת ר"ה הוא ביום שישי, וממשיכים מדרבנן את יום חמישי כאילו הוא ר"ה, אף שהוא באמת ל' אלול, כדי שלא יזלזלו ביום טוב. ועי' בהגהו' **ברוך טעם** (בהערות על ספר צ"ח אות י"ב) מה שהקשה על הנראה כסתירה בדברי רש"י מהכא לביצה (ה: ד"ה מי לא מודה), ומה שמתרץ.

והקשה **הצל"ח**, א"כ היו יכולים במקדש לאפות ביום חמישי את לחם הפנים, דהלא זהו גזירה דרבנן ואין שבות במקדש, וקשה אף לרבה ולא רק על רב חסדא. [ואדברא לפי רב חסדא שס"ל ששבות קרובה התירו, ושבות רחוקה לא, שפיר יש לתרץ גם פה, אך לרבה קשה]. ומבאר הצל"ח, דס"ל לרבה, דאין שבות במקדש קאי על מלאכות מדרבנן, אך מלאכות ממש לא התירו, אף שקדושת היום היא מדרבנן, אך המלאכה היא דאורייתא.

ב. עוד כתב רש"י "ושני ימים טובים של ראש השנה דוקא נקט, דבזמן לחם הפנים לא היו שני ימים טובים של גליות". והקשה **הצל"ח**: "דבריו תמוהים דמאי איריא בזמן לחם הפנים, וכי בזמן הזה יש בירושלים שני ימים טובים חוץ משני ימים של ראש השנה".

ובאמת שקושיא זו כבר עורר **התשב"ץ** (ח"ג סי' רפ"ד) וכתב, דמוכח מדברי רש"י דאילו היו שני ימים טובים של גליות היה ג"כ הדין שאין אפייתן דוחה יום טוב שני כיו"ט ראשון, ומוכח דס"ל לרש"י כהסוברים דמילה שלא בזמנה אינה דוחה יום טוב שני, והא דאמרין בביצה (ו ע"א) יום טוב שני לגבי מת כחול שווה רבנן, אין לך אלא מה שאמרו חכמים, ודוקא מת משום כבוד הבריות אבל לא שאר דברים, עיי"ש.

וכתב **החתם סופר** בחידושו "ילדות היתה בי והעזתי פני בהגאון ז"ל ואמרתי לו למה לא" ובאריכות יתר כתב המעשה בתשובתו (יו"ד סי' רנ"ב): "ונהירנא כד הוינא טליא בעברי דרך ק"ק פראג זכיתי לראות פני הגאון צל"ח זצ"ל ואמרתי לו במה שתמה בספרו על פירש"י הנ"ל הא בירושלים אפי' בזה"ז ליכא ב' י"ט של גליות ומאי ארי' בזמן לחם הפנים, ואמרתי לו מי לא משכחת ליה בשרוב חכמי ישראל בח"ל ולא הניחו כמותם בא"י שאז מעברים שנים וקובעים חדשים בחו"ל כמבואר בברכות (ס"ג סוף ע"א גבי עובדא דחנני בן אחי ר"י) וכ"כ רמב"ם (ספ"א מקדוש החדש) ע"ש. ואם יהי' רחוקים ע"כ יעשו שם שני ימים מספק ויהיה גם בא"י ב' י"ט של גליות והוי מצי התנא למנקט ב' יום טוב של גליות סתם, אלא משום שאי אפשר זה בזמן לחם הפנים דאז לעולם ב"ד הגדול בירושלים סמוך למקדש, אבל בזה"ז כבר הי' אפשר שיקרה כן, וכאשר היה בימי ר"ע באמת כמבואר שם בש"ס דברכות הנ"ל, וישורו דברי בעיני הגאון ז"ל ואמר קאלוס". והביא **השואל ומשיב** (מהדו"ק ח"א סו"ס קכ"ט) את החת"ס, וכתב על זה "ואף שהצל"ח עצמו אמר קאלוס, אבל לאחר כל הקילוס הוא דוחק גדול".

ג. עוד תירץ מופלא בקושיא זו כתב **השואל ומשיב** (בהגהותיו על תשו' חכם צבי, יו"ד סי' קס"ז), והוא ע"פ יסוד שכבר הארכנו בו לעיל (דף י"ד. אות ג'), בשו' **התוס' ומהרי"ל** (הובא במג"א סי' תס"ח סק"ב) דירושלים לא נתחלקה לשבטים, ולכן צריכים לנהוג שם את כל החומרות של כל ישראל המתקבצים לשם, וא"כ כשבאים בני חוץ לארץ שעליהם לנהוג ב' ימים טובים של גליות אף בירושלים, אסור לכל ישראל לעשות מלאכה ביו"ט שני של גליות, לכך כתב רש"י שעדיין לא היה בזמן המקדש ב' ימים טובים של גליות.

אמנם מוסיף שם **הגרי"ש נתנהו"ן** זצ"ל דלפי שיטת **החכם צבי** (שם) שבארץ ישראל לא מחזיקים לעולם ב' ימים טובים של גליות, אף לא בני חו"ל המגיעים לבקר שם, שוב קשה קושיית הצל"ח דהלא כלל לא יהיה ב' ימים טובים בירושלים לעולם, ומכך מסיק דמרש"י משמע דלא כשיטת החכם צבי. אמנם אף הוא עצמו סבור להלכה כהחכם צבי כדכתב בתשובה (שואל ומשיב תליתאה ח"ג סי' כ"ח) עיי"ש. [תירוצו זה כבר כתב השואל ומשיב במהדו"ק ח"א סו"ס קכ"ט, ובהגהה הנ"ל על החכם צבי, הוא מצוין לתשובתו למהדורה תליתאה ח"ג סי' כ"ח שמסכים עם החכם צבי. אך כותב על התירוצו שמוסיף כעת דבר חדש וכו', ולא הזכיר שכבר כתב תירוצו זה במהדו"ק ח"א הנ"ל אלא כתב זאת כדבר שנתיחדש עתה].

**בגמ', שבות קרובה התירו שבות רחוקה לא התירו.**

ד. וכן הוא פשטא דגמרא בשבת (ק"י:): גבי תקיעות להרחיק ממלאכה, משמע דהוא לכו"ע שלא התירו שבות רחוקה עיי"ש. ומפרש **רבינו חננאל** בסוגיין: "שבות קרובה התירו שבות רחוקה לא התירו, כלומר, יום טוב מכין לשבת שהוא אחריו, אבל בלחם הפנים אינו מותר באכילה אלא לשבת הבאה **שהיא שבת רחוקה** לא התירה תורה". והיינו שמה שהתירו להכין מיו"ט לשבת, הוא רק בשבת קרובה, אך בשבת שלאחריו בזה לא התירו, וכל שכן שלא מיו"ט לחברו, [וראה בקובץ **בית אהרן וישראל** (ס"ו, עמ' צ"ב) שהביאו כמה גירסאות ברבינו חננאל זה, אך קיימו גירסא זו, והביאו ראיות שזה שיטתו, עיי"ש].

ומאז נתקשיתי מאוד בדברי **המשנה ברורה** (סי' תק"ג שער הציון אות ד') שכתב דמה שאסור לבשל מיו"ט לחברו, הוא רק כי אחד מהם הוא ספק, אך הוא פשוט לו שמותר לבשל מיו"ט ראשון לאחרון של פסח או לשמיני עצרת ששניהם ודאי יו"ט. אך מדברי רבינו חננאל חזין דאין זה פשוט



# ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

שהתירו לאפות לשבת רחוקה, וצ"ע. וראה **במנחת חינוך** (סוף מצוה חצ"ר) **דמסתפק** אי מותר בראש השנה לבשל לצורך קטנים שיאכלו ביום הכיפורים, וזהו ספיקתו אי למ"ד שבות רחוקה התירו, היינו שמותר לבשל מיו"ט לשבת המרוחקת, או דליכא פלוגתא בזה, עיי"ש.

וביותר קשה לי, דהמשנה ברורה **לכאורה** סותר את עצמו, דלקמן (סי' תקכ"ז ס"ק מ"א) מחמיר בשחל יו"ט ביום חמישי ושישי, שלא לבשל ביום חמישי לכבוד שבת **אף שעשה עירוב תבשילין**. ובשער הציון (נ"ה) מסביר, דאף שיו"ט מכין לשבת, אך הרבה למדו "שבות קרובה התירו" שזהו רק למחר, ולא כשישי יום חול באמצע, ויום שישי שהוא יו"ט שני של גלויות הוא קרוב להיות יום חול, עיי"ש, וא"כ כיצד פשוט לו שמיו"ט ראשון מותר להכין ליו"ט אחרון, כשבאמצע יש כמה ימי חול המועד, וצ"ע. ובספר **תהלה לדוד** (סי' ש"ב ד"ה מדיחין) פשוט ליה שאסור לבשל מיו"ט ראשון ליו"ט אחרון, דהוי שבות רחוקה.

## דף מ"ז עמוד ב'

**בגמ', ואי אמרינן הואיל אחרישה לא ליחייב הואיל וחזי לכיסוי דם ציפור וכו'.**

ה'. **פירש"י**: "הואיל ואי מזדמני ליה צפרים וחיות טובא". וציון **הגליון הש"ס** לעין **בטורי אבן** חגיגה דף י"ח ע"א. הטורי אבן שם מקשה, דהלא חרישה כדי לקיים מצות כיסוי הדם, יכולה להיות מותרת רק מדין עשה דוחה ל"ת, וקו"ל דעשה דוחה ל"ת רק היכא דבעידנא דעקיר ליה מקיים המצוה, ואי כשחורש עדיין לא היו לפניו צפרים שחוטות שחייב לכסות דמם, הרי שעובר בלאו וחייב מלקות גם אם באותו עפר עצמו יקיים לאחר מכן כיסוי הדם, בצפרים ששחט לאחר החרישה. [וכבר הקשה זאת בחי' **הר"ן** על אתר]. ומבאר הטו"א, דכיון שהותרה חרישה לצורך כיסוי הדם, אמרינן ביה מתוך שהותרה לצורך הותרה נמי שלא לצורך, וזה כוונת הגמ' להקשות, היאך מחייבים אותו על חרישה, הרי אמרינן ביה מתוך. אמנם בלשון הגמ' "**הואיל** וחזי לכיסוי הדם" נדחק הטו"א שם, ורוצה לחדש שאמרינן "**הואיל**" ו"מתוך" בהדי הדדי [וזהו יסוד **הרשב"א** (שבת ל"ט). דמתוך והואיל מוכרחים לילך בצוותא חדא], ועדיין צ"ב, עי' **בקובץ שיעורים** בסוגין (סי' קצ"ד) שהרבה להקשות עליו.

ובאמת מאי דפשיטא ליה להטורי אבן ד'מתוך' ו'הואיל' אמרינן בהדדי, עי' **בתפארת ישראל** (פ"ב ביצה, בועז אות ד') שהאריך בזה ומדייק דלרבה אף שאמרינן הואיל, אולי לא אמרינן מתוך, וכדמשמע מדבריו בריש ביצה, וקושייתו ות' הגמ' היא על רבה דקאמר הואיל, עיי"ש, וצ"ב. וכבר עמד בדיוקו **הגרע"א** זצ"ל (דו"ח ביצה כ"א): ולא הכריע בזה אליבא דרבה, וראה בשו"ת **אבני נזר** (או"ח סי' ת"י אות ה') דברור לו שמוכיח מסוגין דהואיל ומתוך לא אזיל בהדדי, דהלא ברייתא דגיד הנשה בבית שמאי, דלא אמרי מתוך עיי"ש. [ועי' **במאירי** שסוגין לא אליבא דהלכתא, וא"כ כל קושיא ממקום אחר בש"ס ומהלכה פסוקה יש ליישב בביקל].

ו'. אמנם **הר"ן** שהקשה זאת, ביאר באופן אחר: "אלא הכי פירושו, אחרישה לא ליחייב שמא יזדמן לו דם צפור וחזי ליה, והוא ליה חופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה דפטור עליה, ומשום הכי מקשי שפיר כתישה ביו"ט מי שרי, דכתישא הוא כטחינה וצריכא לגופה היא שמתכוון לעשות עפר, ולא שרי משום צורך כסוי שאין עשה דוחה ל"ת ועשה".

**בגמ', ומוקצה דאורייתא הוא, א"ל אין, דכתיב והיה ביום השישי והכינו את אשר יביאו וכו', לא תעשה כל מלאכה וכו'.**

ז'. וכן מפורש **בביצה** (ב): דרבה לטעמיה דיליף מקרא דוהכינו, ופירש"י: "ויליף מהכא **דמוקצה דאורייתא**", [ומוכח כן ממהלך הסוגיא שם, מדלא הקשו דהכנה ביום טוב בעלמא תשתרי דהוי גזירה לגזירה, כדהקשו אטעמיהו דרב יוסף ור' יצחק, עיי"ש].

וקשה מאוד, **דבשבת** (קכ"ג): מפורש, שבימי נחמיה גזרו על איסור טלטול דהיינו איסור מוקצה. ומשום גדר שלא יבואו לעשות איסורים בשבת. ואם מוקצה איסורו מן התורה, א"כ מאי איצטריכו בימי נחמיה לגזור ולאסור טלטול מוקצה. וכמה תירוצים נאמרו בזה באחרונים.

**הפני יהושע** (ביצה שם) כתב, דליכא למימר דס"ל לרבה דמוקצה דאורייתא בכל מקום, דהא בכלל תלמודא פשוט לן שסתם מוקצה אינו אלא מדרבנן, אלא ע"כ דלא אמר רבה התם **אלא במוקצה גמור היותר חמור**, ובגון עצים שנשרו ביום טוב, דהוו נולד ומוקצה מחמת איסור, דודאי אסח דעתיה מינייהו בערב יום טוב מחמת איסור תלישה, ובזה ס"ל לרבה דהוי דאורייתא, שזוהי הכנה גמרה ואסרה הכתוב, אבל ודאי דלא ילפינן מינה לשאר סוגי מוקצה.

ובדרך זו יש לפרש מה שכתב **רב אחאי גאון** בשאלות (פרשת בשלח שאלתא מ"ז) דאסיר להו לדבית ישראל למיכל ביומא דשבתא מידעם דהוה מוקצה מאתמול לאכילה, כגון תאני ועינבי דאסקינהו ליבושינהו, ובין השמשות לא יבשו, ויבשו למחר, אסיר למיכל מינייהו, דלא אדמין לאכילה מחולא דכתיב והכינו את אשר יביאו. וכתב שם **בהעמק שאלה**, דסבר רבינו כשיטת רש"י, דמוקצה דאורייתא. ע"ש. ולהאמור אפשר לומר דאיירי רק במוקצה דהכנה, ודו"ק.

**החתם סופר** (בהקדמה למסכת ביצה מהדו"ת, ובשו"ת או"ח סי' עט) חידש בזה יסוד דתרי גווני מוקצה איכא, דיש מוקצה שהוא אסור מדאורייתא או עכ"פ קרוב לאיסור תורה, והוא כשאוכל דבר שהיה מוקצה ומחוסר הכנה, דזה ילפינן מקרא דוהכינו ביום השישי, שאין לאכול בשבת מידי דלא הוה מוכן מער"ש. וכל שלא היה מוכן מאתמול, כגון שנולד בשבת, או **שהסיח דעתו ממנו מחמת איסור** או הפסד וכדומה, אסור לאוכלו. אבל איסור טלטול מוקצה, לא נאסר משום דמחוסר הכנה, דלא הצריכו הכנה אלא למידי דאכילה או השתמשות. אבל לטלטול גרידא לא הצריכו



# ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

הכנה, ונמצא שמדין התורה מותר לטלטל כל דבר, ורק בימי נחמיה בן חכליה גזרו על הטלטול מחמת שהיו מזלזלים ופרוצים בעיני הוצאה בשבת.

[ח]. אמנם קשה, דבהסתלקות **דוד המלך** ביום השבת מובא בגמ' (שבת ל:) דשלח שלמה המלך לבית המדרש לשאול "אבא מת ומוטל בחמה מה אעשה" ושלחו לו "הנח עליו ככר או תינוק וטלטלו". ועב"פ מבואר **דכבר**

**בימי דוד ושלמה** כבר נהג איסור טלטול מוקצה. ולא התירו לטלטל את דוד כי אם ע"י ככר או שאר דבר היתר, ונחמיה בן חכליה היה הרבה דורות לאחריו.

ובכר הרגיש מזה **בשו"ע הרב** (סי' ש"ח סעי' ט"ז) וביאר שם, דהגזירה שנוספה בימי נחמיה היינו שגזרו לאסור לטלטל כלים וכדומה, "אבל דבר שאינו ראוי בשבת כגון מוקצה מחמת גופו, כאבנים וכדומה היה אסור לטלטל אף בימי דוד ושלמה או קודם לכן", ע"כ. והיינו דאח"כ איסור מוקצה נגזר עוד הרבה לפני זמן נחמיה בן חכליה, אלא שלא נאסר אז כי אם דברים שמוקצים מחמת גופם, שהם מוקצה גמור. ובימי נחמיה הוסיפו לאסור לטלטל גם דברים שראויים מחמת עצמם אלא שמלאכתם לאיסור או שמטלטל שלא לצורך וכו'.

ולפי"ד שו"ע הרב הנ"ל יש ליישב מה שהקשה **החיד"א** צ"ל בספרו **דבש לפי** (מערכת ג' אות כ"ט) על דברי הרמ"ע שכתב דשניות ומוקצה ושבות. לא נודע לנו מי אביהן. והקשה החיד"א דבגמ' שבת (שם) מפורש דבימי נחמיה בן חכליה גזרו על טלטול הכלים בשבת.

אך לפי הנ"ל מדברי שו"ע הרב, מבואר דדבר האסור בהנאה ואינו ראוי לכלום בשבת ה' אסור עוד קודם, בימי דוד ושלמה. ועל זה קאי דברי הרמ"ע מפאנו, ומשמע דהיו ג' דרגות של מוקצה, האסור מן התורה, ומה שכבר נהג בימי דוד ושלמה, ומה שהוסיף נחמיה בן חכליה, ועל המוקצה שהיה בימי דוד ושלמה, כתב הרמ"ע דאינו יודע מתי נגזר, ודו"ק.

וכדברי שו"ע הרב כתב **החתם סופר** בחדושו (שבת ל:) "נראה דנחמיה אמוקצה דכלים גזר, אבל מוקצה דלאו כלים כבר ה' גזירה קדמונית, ושלמה המלך ע"ה בדין טלטול מוקצה נזקק לשאול".

[ט]. עוד מצאתי מי שדן בזה, בשו"ת **בנין שלמה** (ח"א סי' יט) שדן על המן שירד לבני ישראל במדבר, כי הנה כלפי מוקצה אמרו בסוגיין "ומוקצה דאורייתא הוא, אמר ליה אין, דכתיב 'והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו'", ופסוק זה נאמרה לענין המן, ומוכח שהמן היה עליו דין מוקצה אם היה יורד בשבת, וכתב שם, שהיה על המן דין מוקצה יותר מגרירת וצימוקים, וטעם הדבר על פי הגמרא (יומא ע"ו): "שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחי מפני מה לא ירד להם לישראל מן פעם אחת בשנה אמר להם אמשול לכם משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שיש לו בן אחד פסק לו מזונותיו פעם אחת בשנה ולא היה מקביל פני אביו אלא פעם אחת בשנה עמד ופסק מזונותיו בכל יום והיה מקביל פני אביו כל יום אף ישראל מי שיש לו ארבעה וחמשה בנים היה דואג ואומר שמא לא ירד מן למחר ונמצאו כולן מתים ברעב נמצאו כולן מכוונים את לבם לאביהן שבשמים", הרי שלא היו בטוחים שירד המן בכל יום, וכן מצינו הבדלים אצל מקבלי המן, כמו שאמרו (שם ע"ה): "כתיב לחם וכתוב עגות וכתוב וטחנו הא כיצד צדיקים לחם בינונים עוגות רשעים טחנו בריחים או דכו במדכה", ואם לא היו בטוחים שירד להם מן הרי היה נחשב כנולד ומוקצה, ולא דמו לגשמים היורדים בשבת, ששאני התם שדרך הוא לירד גשמים, ובפרט במקומות שיש זמנים קבועים לירידת גשמים, כמו בארץ ישראל, ולכן שפיר יש לומר שדעתיהו עליהם, ולא נחשב כמוקצה ונולד, אבל במן מאחר שירד בדרך נס, וכל יום היה להם לחשוש שמא יגרם החטא, ולא ירדו המן יש עליו דין מוקצה ונולד, ע"י שם בארוכה. [אמנם ע"י **בפנים יפות** (פרשת בשלח ד"ה ויאמר משה אכלוהו היום), שאם היה יורד המן בשבת היה עליו דין נולד גמור].

[י]. אמנם כל הנ"ל הוא דלא כשי' **התוספות** (עירובין ל"ח: ד"ה אמר רבה) שכתבו, ורש"י פירש בביצה דרבה לטעמיה דאמר אליביה באלו עוברין (פסחים מ"ז:). דמוקצה דאורייתא מהאי קרא, **ולא נהירא**. וכתב **השדי חמד** (ח"ד מערכת מ' כלל קנ"ז) שיש להוכיח מלשונם, ומדבריהם המפורשים בביצה (ד: ד"ה ותן) דתוס' ס"ל דמוקצה חשיב דרבנן גמור, ואפילו לדבר שעיקרו מן התורה לא חשבינן להו. ולכן כתבו "דהא דאמר בדרבנן מבטלין, היינו בדבר שעיקרו מדרבנן כגון מוקצה, דעיקרו אינו אלא מדרבנן".

ובאמת, שדעת רוב הראשונים כדעת התוספות שם, **דאיסור מוקצה הוי מדרבנן**. וכן דעת **הרמב"ם** (פרק כ"ד משבת הלכה יב), שכתב: "אסרו חכמים לטלטל מקצת דברים וכו'". ולשיטתם צריך לומר דמה שלמדו בגמרא מקרא דוהכינו את אשר יביאו, אינו אלא אסמכתא, וכמו שכתב **הרמב"ן** במלחמות (שם). ולפי"ז בכל ספק מוקצה אזלינן לקולא, וכמו שכתב **הרשב"א** (ריש שער ה'), גבי ספק בא חוץ לתחום, דשרי משום שספק מוקצה מותר. וכן הוא **בשלחן ערוך** (סימן תצח סעיף ג'). ועיין **בפרי חדש** (שם סוף סק"ג) מה שהעיר על זה. ועיין עוד **במשנה ברורה** (שם ס"ק כג), ו**ביאורי הגר"א** (שם אות ג'). ע"ש.

ומכל מקום אף שאיסור מוקצה הוא מדרבנן, כבר כתב הרה"ק **בעל התניא** צ"ל (אגרת הקודש פרק כ"ג) וז"ל: ובשבת קודש בעלות המנחה יעסקו בהלכות שבת וכו', **ובפרט בהלכות מוקצה שמצויים הרבה, וחמורים דברי סופרים יותר מדברי תורה**, כמו שאמרו חז"ל שכל העובר על דברי חכמים אפילו באיסור קל של דבריהם, כמו האוכל קודם תפלת ערבית, וכהאי גוונא, חייב מיתה כעובר על חמורות שבתורה. ע"כ.

הערות והארות יתקבלו בברכה ויבואו בדפים הבאים בשם אומנם בל"נ: [rabinoviz@gmail.com](mailto:rabinoviz@gmail.com)